

Efterretninger om de to sidste Abbeder i Øm Kloster.

Af Holger Fr. Rørdam.

Ligesom de andre saakaldte Herreklostere fik Øm eller Em Kloster Lov at bestaa en Tid efter Reformationen, dog under den Betingelse, at Klostermændene underkastede sig den evangeliske Kirkeorden. At Øm Klosters næstsidste Abbed, Hr. Peder Sørensen, har gjort dette endog med god Vilje, synes at fremgaa af den mærkelig og for hin Tid store Bogsamling, han besad, da de lutherske Theologers Skrifter her fandtes i saa stor Mængde, at det baade maa antages, at Hr. Peder har været en lærd Mand, og at det har ligget ham alvorlig paa Hjerte at tilegne sig Reformatorerne Lære¹⁾.

Vi vide ikke, naar han har tiltraadt Embedet, men vi finde ham deri 1536²⁾, og rimeligvis har han beklædt det en Tid forinden, eftersom han 17 Aar senere omtales som en gammel og svag Mand. Efter at Herredagen i Kjøbenhavn var holdt i Slutningen af Oktober 1536, fik Abbed Peder ligesom andre Klosterforstandere Meddelelse om, at Kongen og Rigsraadet havde besluttet, »at hvilken af deres

¹⁾ Suhm Nye Saml. III, 312—6.

²⁾ Danske Mag. 3. R. V. 323.

Brødre ikke vilde blive udi sit Kloster, da skal det være dennem frit, at de maa uden al Forhindring der udgange, og de som ville blive derinde, de skulle være deres Abbed og Formand hørige og lydige, og leve ærlig under kristelig Regel og Skikkelse, og at de skulle der prædike det hellige Evangelium og Guds Ord, og lade fare al menneskelig Digt og Paafund¹⁾. Samtidig paalagdes det Klosters Tjenere uden Vægning at yde de sædvanlige Afgifter. Forøvrigt nævnes Klosteret paa denne Tid og senere mest, naar der stilledes Krav til det fra Regjeringen om Ydelser af forskjellig Art. Særlig synes det at have været en ubehagelig Byrde, naar en eller anden af Hofsinderne, som ofte gik paa, indlagdes i Klosteret i Borgerleje med Heste og tilhørende Mandskab. Da Abbeden 1539 henvendte sig til Kongen derom, opnaaede han et Brev, hvoraf et Uddrag her skal meddeles:

Christian etc. Os elskelige regelbundne Mand Hr. Peder, Abbed i Emkloster, har beklaget sig over at besværes med Borgeleje og Hold, ydermere end Klosteret kan taale, saa at Klosteret derved er kommet tilagters; tillige har han forestillet, at Klosteret har Privilegier af fremfarne Konger, at det skal være frit for Borgeleje-Heste. Kongen omdrager derfor nu med Abbeden, saa han paa denne Tid skal blive kvit ved samme Borgeleje-Heste, som han nu holder, og ikke besværes dermed ydermere, uden saa er, at Kongen for Rigens Skyld det behøver og ikke andensheds har Mad til alle sine Borgelejer. Dat. Kjøbenhavns Slot Onsdag efter St. Antonii Dag Mdxxxix²⁾.

I flere Henseender gavnede Klostrene ogsaa efter Reformationen Aandslivet, hvorfor deres senere Opløsning maa beklages. De underholdt visse Studenter ved Universi-

¹⁾ Danske Mag. 3. R. VI. 66—7.

²⁾ Registre over alle Lande, Nr. 4, Fol. 238. Jvfr. Danske Mag. 4. R. I, 218.

tetet¹⁾, tjente som Tilflugtssted for aldrende og udtjente Præstemænd²⁾, og vare Kostskoler for unge Mennesker, særlig saadanne, som beredte sig til Kirkens Tjeneste. Heller ikke anse vi det for betydningsløst, at saa længe den klosterlige Form bevaredes, holdtes Kirker og de øvrige tilhørende Bygninger i god Stand, de gamle Brevskaber og de ofte anseelige Bogsamlinger bevaredes med Omhu, ligesom Godset som oftest styredes med Forsynlighed og Humanitet. Alle disse Bemærkninger om Klostrene i Almindelighed gjælde ogsaa særlig Em Kloster under Abbed Peder Sørensens Styrelse. Han indtog i Hovedsagen samme Stilling som en kgl. Lensmand — 1545 stillede han 12 Heste og harniskklædte Mænd til Kongens Tjeneste³⁾ — hvorfor vi ogsaa se ham i 1552 i Forening med en stor Forsamling af jyske Lensmænd og andre Adelsmænd paa et Møde i Viborg vedtage, at de aarlig kort efter Pindse skulde samles i denne Stad til et »Landemode«, hvor de Trætter og Uenigheder, som kunde være opstaaede imellem dem, skulde afgjøres »til Minde eller til Rette«⁴⁾.

Hvis det var Opgaven, kunde vi uden Vanskelighed her levere en Række Vidnesbyrd om de forskellige Forhold, hvori Abbeden i Em stod til Staten i Christian III.s Tid, navnlig under Form af Ydelser i Penge, Fødemidler (f. Ex. tørrede Brasen eller Gjedder for Kongens egen Mund), Tømmer, Mursten o. lign., eller umiddelbart naar Kongen paa Rejser i Jylland havde Nathold i Klosteret⁵⁾.

¹⁾ Em Kloster var det saaledes paalagt stadig at holde to Studenter til Studium ved Københavns Universitet og at forsyne dem med alt fornødent, saa længe de opholdt sig der (Danske Mag. 3. R. VI, 309).

²⁾ Hr. Bent Bertelsen, som havde været indgivet i Ore (Voer) Kloster, fik Brev paa fri Underholdning i Em Kloster 1552 (Regist. over alle Lande Nr. 5, Fol. 391).

³⁾ Danske Mag. 4. R. I, 98.

⁴⁾ Supplement til Kong Christian III.s Hist. (af Krag). S. 113—5.

⁵⁾ Se t. Ex. Danske Mag. 4. R. I, 119, 135, 152.

Men vi indskrænke os til følgende, der mere angaar Abbeden personlig. 1545 stevnede Jørgen Stigsen i Ellerup Abbed Peder i Em Kloster for nogen Øxen, som han og hans Foged beskattede ham fra, at svare ham [dertil] i Klosteret, naar Kgl. Majestæt did først kommendes vorder¹⁾. Kongens Dom i Sagen kjende vi ikke; men da han kort efter gav Abbeden selv Domsret over sine Tjenere ved at tillade Oprettelsen af tvende Birker paa Klosterets Gods, et i Taaning Sogn, Vor Herred, og et i Rosmus Sogn, Sønder Dyrs Herred²⁾, saa er der ialfald Rimelighed for, at Abbeden ikke er bleven kjendt skyldig i nogen Uret i den omhandlede Sag.

Da Abbed Peder blev gammel og svag, forordnede Kongen Jens Simensen³⁾ til at være hans Medhjælper i Klosterets Styrelse, som følgende Brev af 31te Januar 1553 viser:

Hr. Jens Simensen fik Kgl. Maj.s Brev som efterfølger.

Vi Christian etc. Gjør alle vitterligt, at efterdi os elsk. Hr. Peder Abbed udi Emkloster haver skrevet os til, at han er syg og skrøbelig, og ikke herefter kan alene forestaa og have saa god Tilsyn med hvis Del, som skal bestilles der udi Klosteret, eller med hvis Gods og Rente, som der tilligger, som han hidtil gjort haver, da have vi tiltroet og befalet, og nu med dette vort aabne Brev tiltro og befale denne Brevviser, os elsk^e. Hr. Jens Simensen, at være en Medhjælper med for^{ne} Hr. Peder udi Emkloster, og regere og forestaa for^{ne} Kloster, til saa længe vi anderledes derom tilsigendes vorder; dog saa at for^{ne} Hr. Jens Simensen skal have godt og flittigt Tilsyn med altingste

¹⁾ Danske Mag. 4. R. I, 53.

²⁾ Danske Mag. 4. R. IV, 222. Suhms Nye Saml. III, 332.

³⁾ En Broder til denne, ved Navn Rasmus Simesen, tog 1558 Borgerkab i Aarhus, vistnok som Kjøbmand (Hübertz, Aktstykker om Aarhus I, 249).

der udi for^{ne} Emkloster, saa der holdes slig Skik baade med Læsen og Sjungen udi Kirken efter vor Ordinanses Lydelse, som vi om Religionen haver ladet udgaa, sammeledes skal han og have god Tilsyn, at Skolen holdes ved Magt der udi Klosteret, og baade udi de og andre Maade holdes god Skik udi Klosteret og med Klosters Gods, Bønder og Tjenere, og alt hvis der tilhører, saa at det udi alle Maade holdes ved den Skik, som for^{ne} Hr. Peder det hidtil der udi Klosteret holdet haver. Desligeste skal han og holde Klosteret ved god Hævd og Bygning, og Tjenerne, der tilliggendes er, ved Lov, Skjel og Ret, og ingen af dennem forurette imod Loven, eller dennem udfæste af deres Gaarde, imeden og al den Stund de aarligen til gode Rede yde og udgive deres Landgilde og anden Rettighed og holde deres Gaarde ved Hævd og Magt, og skal han ikke heller besvære dennem med nogen ny Husbondhold, eller paalægge dennem nogen ny Besværing i nogen Maade, sammeledes skal han aldeles intet jage eller jage lade, skyde, slaa eller slaa lade nogen Adelvildt, Hjorte, Hinde eller Raaer paa nogen de Enemærker, Skove og Ejendomme, som ligger der til Klosteret, uden aleneste paa de Skove og Ejendomme, som Klosteret med Adelen haver Lod og Del [i] og er Adelens eget Arvegods. Skal han og ej forhugge eller forhugge lade nogen de Skove, som der tilligger, til Upligt i nogen Maade. Cum inhibitione solita. Datum Nyborg Torsdagen efter S. Povels Dag conversionis. [1553].

Dominus rex manu propria subscripsit.

Samme Dag udgik der Følgebrev for Hr. Jens Simensen til Klosterets Bønder og Tjenere, at de til ham skulde svare, hvad de vare Klosteret skyldige i Landgilde, Gjæsteri, Sagefald, Gaardfæstning, Ægt, Arbejde og al anden Rente og Rettighed, som de plejede og pligtige vare¹⁾.

¹⁾ Registre over alle Lande Nr. 6, Fol. 282—3.

Et Aars Tid efter — den 29de Januar 1554 — befalede Kongen Abbed Peder Sørensen, efterdi han bedst vidste al Klosterets Lejlighed, og paa det intet skulde undrykkes eller bortkomme fra Klosteret, om Gud kaldte ham, og det siden skulde siges, at det var kommet derfra i hans Tid, at han skulde gjøre et klart Inventarium paa alt hvad der laa til Klosteret, paa alle dets Breve og paa alt hvad der fandtes. Kongen havde tilskrevet den theologiske Professor Dr. Joh. Machabæus, at han skulde være tilstede og have Indseende med, at alting blev ræt og klarligen beskrevet. Samme Dag fik ogsaa Abbedens Medhjælper, Hr. Jens Simensen, Meddelelse om Sagen og Befaling til at deltage i Registreringen¹⁾. Ved et heldigt Tilfælde er den optagne Registratur i det væsentlige bevaret, og den giver en god Forestilling om, hvorledes et af de rigere Klostere var forsynet. Navnlig fandtes her et Forraad af Levnedsmidler, der vilde kunde sætte Klostermændene i Stand til at udholde nogle Aars Belejring, uden at de derfor stod i Fare for at komme til at lide Nød. Man kan næsten ikke tro sine egne Øjne, naar man læser, at foruden 150 Sider gammelt Flæsk fandtes der 1500 Sider Flæsk af den sidste Indslagtning. Det var de mægtige Skove, der omgav Klosteret, som satte det i Stand til at forsyne sig saa rigeligt med denne Artikel, og saa havde man endda 100 »Levesvin« i Behold, ikke at tale om 120 Staldøxne og meget andet, næsten efter samme Maalestok. Desuden var her en efter de Tidens Lejlighed anseelig Bogsamling. Først opregnes den gamle Abbeds egne Bøger, blandt hvilke der, saaledes som det alt er bemærket, fandtes mange gode nyere theologiske Skrifter; derefter følger Klosterets Pergaments-codices, som Abbeden havde under sin specielle Forvaring, endelig kommer »Libri communes in communi bibliotheca custoditi«. Man ser da deraf, at saa vel forsynede end

¹⁾ Aarsberetning fra det kgl. Geheimarchiv, I, Till. S. 35.

Klostermændene vare med Flæsk, saa vel som med Øl og Mjød, saa have de dog ogsaa haft Sands for aandelig Føde¹⁾.

Den Gang denne Registrering foregik i Em Kloster, Torsdag efter Fastelavns Søndag 1554, var den gamle Abbed Peder saa svag, at han kun med paaholdende Pen kunde sætte sit Navn derunder. Ikke længe efter døde han da og jordedes i Klosterets Kirke, hvorfra hans Lig med tilhørende Ligsten senere, da Kirken ikke mange Aar efter nedreves, førtes til den nærliggende S. Sørensen Kirke i Rye. Paa Stenen stod følgende Indskrift:

Hic tumulatum est corpus D. Petri Severini quondam hujus loci abbatis Dei gratia vigilantissimi, qui ex hoc seculo migravit anno domini 1554²⁾.

Nu tiltraadte da Hr. Jens Simensen Enestyrelsen af Klosteret. Men hans Tid blev ikke lang her. Den overordentlig heldige Beliggenhed for Jagten i de store omliggende Skove, som Klosteret havde, bevægede Kong Frederik II til ikke længe efter sin Regeringstiltrædelse at opløse Klosteret med den tilhørende Skole og at indrette sig et Jagtslot paa Stedet. Allerede under Christian III var 1549 udgaaet en Befaling til Abbeden i Em Kloster og til en vis Michel Grup eller Groppe, der havde det nærliggende, allerede 1544 opløste Vor Kloster som Pantelen, af følgende Indhold: »Vi bede eder og ville, at I altingest entholder eder vor Jagt, som ligger der til Klosteret, thi vi ville den herefter beholde for os selv, og aldeles intet jage paa de Enemærker og »freddragne Sotter«, som ligge der til Klosteret, det være sig Hjorte, Hinde, Raaer, Raabukke, Harer eller Ræve, i nogen Maade. Dog dersom I ville jage, da maa I jage paa de fælles Skove, som ligge

¹⁾ Suhms Nye Saml. III, 302—35.

²⁾ Bruun, Danske Saml. 2. R. VI, 156—7. Det er altsaa ikke rigtigt, naar Kr. Erslev (Danmarks Len og Lensmænd, S. 154) siger, at han døde 1547.

til Klosteret, efter Harer og Ræve, og intet andet, og ej slaa eller slaa lade, skyde eller skyde lade, eller ellers med Rævegarn og Mynder bide eller ellers ødelægge nogen Hjorte, Hinde, Raaer eller Raabukke i nogen Maade, saa fremt I ikke ville stande os til Rette derfor, om vi det anderledes befinde kunde¹⁾. — Hermed vilde Frederik II, der var endnu ivrigere i Jagten end sin Fader, dog ikke lade sig nøje. Han bestemte sig, som sagt, til ganske at opløse Em Kloster. Det var i April Maaned 1560 at det skete. Præsten, Skolemesteren, Ringedegnen, Orgemesteren, og Peblingene i Skolen (24 i Tallet) fik hver en Tærepeng, og dermed maatte de forføje sig bort²⁾. Holger Rosenkrands til Boller, Lensmand paa Bygholm, blev forlenet med Klosterets Gods³⁾, og Em Kloster blev omformet til et kongeligt Slot under Navn af Emborg (eller Emsborg). I den første Tid efter Forandringen synes Kongen at have omfattet Stedet med megen Interesse, da han oftere opholdt sig her. Men snart indtraadte ogsaa heri en Forandring, da Skanderborg Slot blev hans Yndlingsopholdssted. Klosterets Gods henlagdes under dette Slot. 1565 forærede Kongen Holger Rosenkrands Staldbygningen ved Emborg, og ved samme Tid antages de øvrige Bygninger at være nedbrudte; Jorden bortfæstedes til to Bønder; men endnu minde enkelte Ruiner om det gamle Kloster, og paa Stedet findes en liden Landsby, der bærer Navnet Emborg⁴⁾.

For at yde en Erstatning for det Tab, det lærde Skolevæsen led ved, at den, som det synes, blomstrende Skole i Em Kloster »blev forstyrret og ødelagt«, og »paa det at Religionen ikke derved skulde have Afbræk«, henlagde Frederik II ved Gavebrev af 5te Maj 1560 Kongetienden af

¹⁾ Danske Mag. 4. R. IV, 168.

²⁾ Se de nøjagtige Oplysninger om de nævnte Personer, der ere meddelte i Ny kirkehist. Saml. V, 415—7.

³⁾ Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. III, 376. Kr. Erslev, anf. St.

⁴⁾ Dansk Atlas IV, 233. Trap, Danmark, 2 Udg. VI, 133, 135.

ti Sogne i Hads Herred til Aarhus Skole, for at 24 fattige Disciple deraf kunde have deres Underhold¹⁾). Ventelig ere de fleste af Disciplene fra Em da gaaede over til denne Skole. Skolemesteren i Em, Jens Christiensen, blev der givet Midler til at studere en Tid udenlands. Skade at hans Navn er saa almindeligt, ellers vilde man nok kunne paavise ham som Præst et eller andetsteds.

For den hidtidige Abbed blev der ogsaa sørget paa passende Maade. Hr. Jens Simensen²⁾ blev nemlig ved Klosterets Opløsning aflagt med det under samme hørende Sognekald Rosmus i Sønder Dyvs Herred, idet dettes Indtægter bleve anseelig forøgede ikke blot med Sognets Konge- og Kirketiende, men ogsaa med den for sin skønne Beliggenhed bekjendte Rudgaard og en anden Gaard, der begge før havde hørt under Em Kloster. Herom indeholdes det nærmere i følgende Kongebrev:

Hr. Jens Simensen, Abbed udi Emkloster, fik Kgl. Majestæts Brev, saa lydendes.

Vi Frederik den Anden etc. Gjøre alle vitterligt, at vi af vor synderlig Gunst og Naade have undt og tilladt, og nu med dette vort aabne Brev unde og tillade, at os elsk. Hr. Jens Simensen, fordum³⁾ Abbed her udi Emkloster, maa og skal herefter være Sognepræst udi Rosmus Sogn og dertil nyde og beholde Præstegaarden udi

¹⁾ Hofman, Foundationer. II, 83—4.

²⁾ Han maa vel adskilles fra en anden samtidig Præstemand af samme Navn i Aarhus Stift, som vi lære at kjende af et Kongebrev, dat. Aarhus 8de Maj 1560, hvorved bestemmes, at for Hr. Jens Simensen, Sognepræst i Serup, skal Stougaard udlægges fra Alling Kloster til en Præstegaard til Serup Kirke, hvortil Kong Christian III alt havde udlagt den, men Lensmanden i Alling Kloster, Johan Höcken, havde modsat sig. (Registre o. a. Lande 7,125). Denne Hr. Jens Simensen nævnes endnu som Præst i Serup og Lemming samt Provst i Hids Herred i Hyldingsfuldmagterne 1584 (Kirkehist. Saml. 3 R. II, 207). Hvad Wiberg meddeler om ham (Præstehist. III, 35) holder altsaa ikke Stik.

³⁾ Dette Ord er tilføjet over Linien.

Rosmns med al vor og Kronens Part af Tienden af samme Sogn. Og skal han derimod bygge og forbedre Kirken og den holde ved god Hævd og Magt, som han vil ansvare for Gud og være bekendt for os. Sammeledes have vi af samme Gunst og Naade undt og forlent, og nu med dette vort aabne Brev unde og forlene forskrevne Hr. Jens Simensen en Gaard, kaldes Rudgaard, med den Gaard der sammesteds, som Rasmus Nielsen udi bor, og giver aarhigen til Landgilde 1 Ørtug Rug, 1½ Ørtug Byg, Gjæsteri og Brændesvin, med al for^{ne} Gaards rette Tilliggelse, at have, nyde, bruge og beholde fri uden Afgift udi hans Livstid, og saa længe han lever. Sammeledes skal han maa have fri Ildebrand til hans Gaards Behov udi en Lund, som ligger til for^{ne} Rudgaard, kaldes Løkken, og der til med fri Olden i samme Lund til hans egne hjemmefødte Svin, naar Olden er, dog saa at han skal holde for^{ne} Gaarde ved Hævd og Magt, og Bønderne, derpaa boendes ere, ved Lov, Skjel og Ret, og dennem ikke besvære imod Loven. Desligste skal han ikke forhugge eller forhugge lade nogne de Skove, der tilligger, til Upligt i noget Maade. Skal han lære og prædike Guds Ord og Evangelium rent og klart for Sognefolket udi for^{ne} Rosmus Sogn og i alle Maader gjøre dennem tilbørlig Tjeneste baade inden Kirken og uden, som en Sognepræst sine Folk pligtig er. Og skal han forskaffe vor Lensmand her udi Emkloster, den som nu er eller herefter kommandes vorder, Underholdning til Øl og Mad og Hestefoder en Nat eller to om Aaret udi for^{ne} Rudgaard, naar hans Vej falder derind udi Birket. Thi forbyde vi alle etc. Cum inhibitione solita. Datum Emkloster [anden Paaske-dag, som er den 15 Dag Aprilis] Aar etc. M. D. lx. 24 Octobris¹⁾.

Regia Maiestas manu
propria subscripsit.

¹⁾ Den indklamrede Datering er i Registranten understreget som Tegn paa, at den skal udgaa, og den sidste Datering er senere tilføjet.

I Rosmus blev Hr. Jens Simensen i sine sidste Aar slemt foruroliget af Forhold ikke ulige dem, som i sin Tid havde fordrevet ham fra Em. Da Frederik II nemlig, i sin Iver for at samle Krongodset og derved skaffe sig udstrakte samlede Jagtdistrikter, søgte at rydde Koldinghus Len for alle adelige Besiddelser, saa maatte der skaffes Gods andensteds, der kunde gives vedkommende Adelsmænd i Mageskifte. Ved et saadant Mageskifte blev Rudgaard med mere Gods i Rosmus Sogn, hvoriblandt ogsaa Præstegaarden, den 8de Juli 1578 udlagt til Hans Axelsen Arnfeld som Vederlag for Viufgaard i Koldinghus Len¹⁾. Om den Erstatning, der var tiltænkt Præsten, der paa en Gang saa sig berøvet de fleste af sine Indtægter — thi ogsaa sin Præstegaard skulde han afstaa til Hans Axelsen — indeholder følgende Kongebrev til Lensmanden paa Kalø Underretning:

Jørgen Rosenkrands fik Brev, Hr. Jens Simensen, fordom Abbed udi Em Kloster, anrørendes, ut sequitur.

Frederik etc. Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, efter som vi for nogen Tid siden have tilskikket denne Brevviser, hæderlig Mand Hr. Jens Simensen, fordom Abbed udi Em Kloster, at skulle være Sognepræst paa Rosnes (sic) og forundt hannem hans Livstid at nyde Præstegaarden med tvende andre Gaarde der udi Birket, og vi nu siden have ladet handle med hannem, at han skal afstaa for^{ne} Præstegaard og for^{ne} to Forleningsgaarde, af den Aarsag at os elsk. Hans Axelsen, vor Mand og Tjener, bekommer baade Præstegaarden og samme to Gaarde til Mageskifte, og kan ikke andensteds holde Avlsgaard udi Birket end der: da bede vi eder og begjære, at I nu strax igjen udlægger for^{ne} Hr. Jens Simensen en af de næste Slottens Gaarde hos Birket, som kan være tjenlig og bekvemmelig til en Præstegaard, og der til to andre Gaarde, udi Stedet for de han

¹⁾ Kr. Erslev, Danmarks Len og Lensmænd, S. 154. I Saml. til jydsk Hist. og Topogr. VI, 11 angives Aaret til 1579, ligesaa hos Trap, Danmark, 2 Udg. V, 639.

haver mist, forfarendes af det Brev, vi hannem tilforn givet haver, hvad han mister, at I kan vide dermed at gjøre hannem Udlæg, og at I siden derom tilskriver os al Besked. Dog ville vi, at han herefter som tilforn skal nyde Tienden, baade Kronens og Kirkens Part, og gjøre Tjeneste udi Sognet. Hvorefter I altingest kan vide at lempe. Dermed etc. Actum Frederiksborg den 6 Dag Maji Aar etc. 1579¹⁾.

Af Kongebreve, der i det følgende skulle meddeles, vil det fremgaa, at det ikke lykkedes at finde nogen passende Erstatning for Hr. Jens Simensen i Rosmus Sogn, og at Biskoppen derfor paa en eller anden Maade bevægede Præsten i Nabokaldet Lyngby og Albøge, Hr. Rasmus Olsen Aalborg, til at bytte Kald med ham, dog saaledes at Hr. Rasmus fremdeles beholdt Lyngby Præstegaard og Albøge Sogn, medens Avlsgaarden Fævejle i Lyngby Sogn blev overladt Hr. Jens som Præstegaard, skjønt vi ikke kunne sige, hvorledes dette er gaaet til, da Fævejle den Gang hørte under Aarhus Kapitel. Hr. Jens Simensen, der da vistnok var en gammel Mand, siges at have antaget en Kapellan til at besørge Lyngby Kald, hvilken af Sognets Beboer, der rimeligvis vare misfornøjede med den foregaaede Omordning, skal være bleven dræbt i Kirkens Vaabenhus. Ved samme Tid (1579) forlod ogsaa Hr. Jens Simensen det jordiske. Han skal være død paa Rugaard, som han da altsaa ikke synes endnu at være endelig fraflyttet²⁾.

¹⁾ Jydske Tegnelser II, 59.

²⁾ I Poulsons Catalogus past. diæcesis Aarhus, p. 61, findes bl. a følgende om Præster i Lyngby og Albøge:

2. Dn. Erasmus Olai vocatus an. 1564, sed statim ab Officio remotus insidiis Successoris, qui fuit
3. Mag. Janus Abbed, Pastor solummodo 1 anni et sex mensium, morbo laborans, symmistam sibi acquisivit, interfectum, ut fama fert, a Rusticis in vestibulo Templi, ipse autem vitam finiit in Villa fructuaria Rugaard.
4. Dn. Matthias Christierni.
5. Dn. Nicolaus Erasmi.

Her følger nu nogle Kongebreve, der vise dels de besønderlige Omlægninger af Sognene, der vare paa Bane efter Hr. Jens Simsens Død, dels den endelige Ordning af disse Forhold, der blev den, som endnu bestaar.

1.

Brev til Bjørn Andersen og M. Lavrits Bertelsen, Superintendent udi Aarhus Stift, lydendes ut sequitur.

Frederik etc. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom vi formærke af eders Skrivelse, at Hr. Jens Simensen, forudm Abbed udi Em Kloster, som var forordneret til Lyngby Sogn, skulde være død, og at Hr. Rasmus Aalborg skulde have besøgt eder, at han maatte bekomme Lyngby Sogn igjen, som han efter eders Underhandling havde opladt til for^{ne} Hr. Jens Simensen for Rosmus Sogn, og eders Mening at være, at Rosmus igjen kunde annexeres til Hyllested: Da have vi den Lejlighed ladet overveje, og efterdi vi befinde, at Præsten udi Hyllested tilforn haver tvende Sogne¹⁾, kunne vi ikke samtykke, ej kan det heller vel skikke sig for Tjenestens Skyld, at han skal have det tredie til. Men efterdi vi vide os [at] erindre om, hvad Skik tilforn derom gjort er, udi saa Maade, at Lyngby Sogn skal blive for sig selv, hvortil Fævejle er udlagt til en Præstegaard, og Albøge og Rosmus i lige Maade ere annexerede, lade vi Altingest ved første Forordning bero, anseendes ogsaa, der samme Forandring skete, er os tilkjendegivet, at Kronen ikke havde Gods omkring Rosmus, hvoraf kunde udlægges en Præstegaard. Beder eder derfor og ville, at I

Denne Præsterække er rigtig, men i de anførte Omstændigheder er der forskellige Fejl, som det ovenanførte viser. At Jens Abbed, som urigtig er gjort til Magister, er Hr. Jens Simensen, kan jo ikke være tvivlsomt. Hos Pontoppidan (Ann. III, 407) og Wilberg (Præstehist. II, 345) ere Poulsons Ord blevne saaledes misforstaaede, at Jens Abbed gjøres til Kapellanen, der blev ihjelslaaet af Bønderne, og saa henlægges denne Begivenhed til Aaret 1566.

¹⁾ Nemlig Hyllested og Hod.

lader præsentere en bekvem og skikkelig Person til Lyngby, og den lader kalde efter Ordinansen. Vi ere og anlangede af denne Brevviser Hr. Mads Christensen, som vi en Tid lang udi Sorø Kloster haver givet Underholdning, dersom han nu dertil findes skikkelig og kan fange Kald efter Ordinansen, maa I hannem¹⁾ befordre for nogen anden, hvortil [vi] og ville [at I] hannem befordre, saa meget muligt er²⁾. Actum Koldinghus den 27. Septembris Aar 1579³⁾.

2.

Jørgen Rosenkrands fik Brev Fævelde Præstegaard udi Lyngby Sogn anrørendes, ut sequitur.

Vor synderlig Gunst tilforn. Vider, eftersom vi nogen Tid siden forleden have ladet vore aabne Befalinger til eder og os elsk. Jørgen Skram, vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot Dronningborg, udgaa, om noget Gods at besigte, ligne og lægge, som vi med os elsk. Iver Jul, vor Mand og Tjener, ville magelægge, blandt hvilket Gods at være en Gaard kaldes Fævelde, Sognepræsten til Lyngby Sogn udi Være haver, hvilken I have ladet give os tilkjende, for^{ne} Iver Jul til Vederlag at være begjærendes, og at Præsten nu udi andre Maade kunde sammesteds forsørges. Da haver nu denne Brevviser Hr. Niels Rasmussen, Sognepræst til for^{ne} Lyngby Sogn, underdanigst for os ladet berette, hvorledes for^{ne} Fævelde Gaard afgangne Hr. Jens Simensen, som før hannem var Præst til for^{ne} Lyngby Sogn, og hannem nu efter for^{ne} Hr. Jenses Død at skulle være undt og bebrevet for en Præstegaard at nyde, efter at den rette Præstegaard til Lyngby Sogn skal være lagt til Rosmus Sognepræst, udi det Sted at Rosmus Præstegaard er

¹⁾ I Registranten, som er unøjagtig ført, staar: hermed.

²⁾ At Hr. Mads Christensen, om end kun for en meget kort Tid, er bleven Præst i Lyngby, ses dels af Poulsons ovenanførte Præsterække, dels af den Notits, Wiberg har fra en utrykt Kilde (Kallske Saml. 501. 4to), at Hr. Mads Christensen paa Grund af Svaghed strax maatte opsigte Kaldet.

³⁾ Jydske Tegnelse II, 89.

os elsk. Hans Axelsen, vor Mand og Tjener, udi Mageskifte udlagt, og at ikke skulde være nogen Gaard der udi Egnen saa nær beliggendes, som Præsten til Lyngby Sogn kunde blive nødtørftig med forsørget, eller hannem for for^{ne} Fævelde Gaard kunde udlægges, derfor underdanigst begjærendes for^{ne} Gaard at maa beholde: Da bede vi eder og begjære, at I forfarer, hvor vi for^{ne} Her Niels Rasmussen med en anden Gaard der udi Sognet eller anden Middel udi Stedet for for^{ne} Fævelde Gaard kunde forsørge, dermed han kunde været behjulpen, at vi der over for^{ne} Præstegaards Handel ikke skulle komme udi ydermere Vidtløftighed, om vi for^{ne} Gaard bortskifte. Og hvad Gaard eder tykkes, vi for^{ne} Her Niels Rasmussen kunde igjen udlægge, der med han kunde være forsørget, at I den med al sin Tilliggelse klarligen lade optegne og derom al Besked os skriftlig tilbyde, der efter vi os herudinden kunde vide at rette. Dermed sker os synderlig til Vilje. Actum Skanderborg den 30. Decembris, Aar efter Christi Fødsel 1581 ¹⁾).

3.

Brev til Jørgen Rosenkrands, Erik Lykke og M. Lavrits Bertelsen, Superintendent udi Aarhus Stift, Lyngby, Rosmus og nogle andre Sogne der i Stiftet at skulle forandres, ut sequitur.

Frederik etc. Vor synderlige Gunst tilforn. Vider, eftersom megen Uskikkelighed sig begiver og forarsages over den Forordning, som nogen Tid siden forleden er sket med Rosmus og Lyngby Sogne, udi saa Maade at afgangne Hr. Jens Simensen, fordum Abbed udi Em Kloster, udi Stedet for Rudgaard og Rosmus Sogn, som hannem hans Livstid var bebreuet, er²⁾ udlagt Lyngby Sogn med en Gaard, kaldes Fævejle Gaard, og Hr. Rasmus, som tilforn havde Lyngby med sin Annex Albøge Sogn, er derimod tillagt

¹⁾ Efter vor Tidsregning 1580. Brevet findes i Jydske Tegnelser II, 204—5.

²⁾ I Registranten staar: och.

Rosmus Sogn med Lyngby Præstegaard. Over hvilken Forordning sig ogsaa Bønderne udi for^{ne} Rosmus Sogn for os have beklaget, givendes tilkjende, at for den Ubejligheds Skyld, efter at deres Sognepræst skal være vidt fra den- nem udi Lyngby besiddendes, skal mange af deres Sogne- mænd udi den skrøbelige Tid, som været haver, uden Skjel og Skriftemaal være hendøde, med mere Uskikkelighed her- over foraarsages; og vi ere komne udi Forfaring, at samme Uorden kunde hjælpes og forekommes, og dermed herefter skikkeligere forholdes, udi saa Maade som efterfølger: Først at Lyngby og Albøge Sogne kunde lægges tilhobe igjen, eftersom de af Arilds Tid have været sammen annexerede, og enten den Præst, som nu bor udi Fævejle og haver Lyngby Sogn, eller den, som haver Rosmus Sogn, og en af for^{ne} Præster at forsørges med andre Kald og Sogne¹⁾, kunde bekomme begge Sogne med Lyngby Præstegaard, sammeledes at Rosmus Sogn kunde lægges hos, eller og os elsk. Hans Axelsen, vor Mand og Tjener, selv at holde sig og sine Tjenere en Præst udi Rosmus Sogn, eftersom han det haver været begjærendes; og at Hod Sogn, som til des haver været annexeret til Hyllested Sogn, udi den Sted kunde tages derfra og igjen lægges til Aalsø Sogn, som næst hos hverandre ere beliggendes. Da bede vi eder, be- fale og hermed Fuldmagt give, at I med det første begiver eder til for^{ne} Sogne, gransker og grangiveligen derom for- farer og overvejer al Lejligheden, og siden, efter som eder bedst belejligt og skikkeligst synes, gjører derpaa en en- delig Skik og Forordning, hvorledes Altingest herefter der- med kan og skal forholdes, og siden derom indskikker al Bskeden udi vort Kancelli, at vi os der efter kunne vide at rette. Og dersom efter hvis Forordning, som I udi saa Maade gjørendes og bedst anseendes vorder, nogen af for^{ne} Præster til Rosmus eller Lyngby Sogne bliver deres Kald kvit, at da I Erik Lykke og Mester Lavrits Bertelsen, om

¹⁾ Denne Sætning synes ikke at passe ret ind i Sammenhængen.

der nu i Stiftet er noget Kald ledigt, lader samme Præst det strax igjen bekomme, eller og, naar nogen Sogne og Kald herefter falder og bliver ledige der udi Stiftet, lader hannem det første, udi saa Maade ledigt bliver, for nogen anden igjen bekomme. Dermed sker vor Vilje og Befaling. Actum Skanderborg den 11. Januarii Aar 1581¹⁾.

4.

Vi Frederik den anden etc. Gjøre alle vitterligt, at efter som der haver begivet sig megen Uskikkelighed og Uordning over den Forandring, som for nogen Tid siden er sket med Lyngby og Rosmus Sogne, og os elskelige Jørgen Rosenkrands, vor Mand, Raad og Embedsmand paa vort Slot Kallø, Erik Lykke, vor Mand, Tjener og Embedsmand paa vor Gaard udi Aarhus, og hæderlig og højlærd Mand Mester Lavrits Bertelsen, Superintendent udi Aarhus Stift, nu efter vor Befaling der om haver gjort saadan en Skik og Forordning, som efter følger: Først efter at Lyngby og Albøge Sogne have af Arilds Tid været tilsammen annexeret, og er bleven adskilt, der den Forandring, efter som foreskrevet staar, skete med Hr. Jens Simensen forudum Abbed udi Em Kloster, hvilken blev udlagt Lyngby Sogn for Rosmus Sogn, som han havde Livsbrev paa: da have for^{ne} gode Mænd og Superintendent for godt anset, at for^{ne} Lyngby og Albøge Sogne skulle annexeres og blive igjen tilsammen, efter som de altid tilforn haver været, og Hr. Rasmus Olufsen i Lyngby, som tilforn havde Lyngby Sogn²⁾, eller hvem som efter hannem til samme Sogn kaldet vorder, skulle altid her efter staa begge Sogne fore og besidde Lyngby Præstegaard. Dernæst have for^{ne} gode Mænd og Superintendent og lagt Rosmus Sogn til Hyllested Sogn, som næst hos hverandre liggendes ere, saa at de altid

¹⁾ Jydske Tegnelser II, 210.

²⁾ Altsaa den tidligere omtalte Hr. Rasmus Aalborg, der havde maattet vige for Hr. Jens Simensen, men dog havde beholdt Lyngby Præstegaard.

herefter skal være og blive tilsammen annexerede, og den Præst, som nu bor udi Hyllested og herefter kommendes vorder, skal forestaa begge for^{ne} Sogne. Sammeledes have de forordnet, at Hød Sogn, som tilforn var Annex til Hyllested, skal nu ligge til Aalsø Sogn, som de og næst hos hverandre liggendes ere, saa at den Præst, som nu paa Aalsø bor eller herefter kommendes vorder, altid skal forestaa begge for^{ne} Sogne. Hvilken for^{ne} Skik og Forordning, som for^{ne} gode Mænd og Superintendent udi saa Maade om for^{ne} Sogne gjort og for godt anset haver, vi udi lige Maade fuldbyrde, samtykke og stadfæste ved sin fulde Magt at skulle blive, og saa dermed efter denne Dag at skulle holdes, som forskrevet staar. Bedendes og bydendes vor Stifts- lensmand og Superintendent udi Aarhus Stift, som nu er eller herefter kommendes, at de alvorligen holder over for^{ne} Skik og Forordning, at intet dermed gjøres, og dennem herefter vide at rette, under vor Hyldest og Naade. Actum Skanderborg den 9. Dag Februar Aar 1581¹⁾.

Al den Forstyrrelse, som den gamle Abbed Hr. Jens Simensens Forsættelse til Lyngby havde voldt, endte altsaa med, at den fortrængte Præst Hr. Rasmus Olufsen Aalborg atter kom tilbage paa sin oprindelige Plads som Sognepræst i Lyngby og Albøge, hvor vi ogsaa finde ham 1584, da han var en af Herredets deputerede ved Hyldingen i Viborg²⁾. Fævejle Gaard, som en kort Tid havde været Præsteresidens, tilmageskiftede Kongen sig 1580 fra Aarhus Kapitel og overdrog den derpaa 1581 i Mageskifte til Iver Juel³⁾.

¹⁾ Jydske Registre Nr. 3, Fol. 231.

²⁾ Kirkehist. Saml. 3 R. II, 209.

³⁾ Trap, Danmark, 2 Udg. V, 636.
